

VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko

Kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Kulttuuripoliittinen selonteko on kunnianhimoinen yritys hahmottaa kulttuuripolitiikan kokonaisuutta ja luoda sille tulevaisuuskuvaa. Museoalan näkökulmasta kiitettävää on, että useat selonteon lähtökohdat ja keskeiset määrittelyt mainitsevat museot ja kulttuuriperinnön olennaisen tärkeiksi osiksi kulttuurin kenttää.

Vaikka selonteon lähtökohdat ovat museoille suopeat, eivät sen toimenpiteet ja erityisesti selonteon jalkauttamisen tueksi aloitettu prosessi luovan talouden kasvustrategiaksi kohtele Suomen museoliitto ry:n edustamia museotoimijoita hyvin. Toimet kulttuuripoliittisen selonteon jalkauttamiseksi näyttäytyvät tällä hetkellä ainoastaan panostuksina ns. luoviin aloihin. Selontekoon kirjattu luovien alojen kasvustrategiatyö on jo käynnissä, mutta tietoja ylivaalikautisen kulttuuri- ja luovien alojen toimielimen perustamisesta tai selonteon muusta toimeenpanosuunnitelmasta ei ole saatavilla. Tämä herättää perustellun huolen siitä, miten selonteon kokonaisuus tulee toteutumaan.

Selonteon tulisi tunnistaa paremmin museoiden kaltaiset yhteiskunnallisesti merkittävät alat, joihin kohdistuu suuria julkisia investointeja, ja jotka edelleen tukevat aluetaloutta sekä taiteilijapolitiikkaa. Tämä on tärkeää, jotta kulttuuripolitiikka on vaikuttavaa ja selonteon tulevaisuuskuva voidaan saavuttaa. Museoliitto on jo [lausunnossaan selontekoluonnoksesta](#) todennut, ettei kulttuuripoliittinen selonteko riittävästi huomioi kulttuuriperinnön dynaamista ja liiketoiminnallista roolia.

Kulttuurin arvoketjussa (kuvio 1, s.11) kulttuuriperintö nähdään perustana kulttuurin arvoketjulle. Arvoketjun seuraavat tasot, jotka käsittelevät arvon muodostuksen myöhempiä vaiheita (luovuus ja tuotanto, tuotannon kehitys ja levitys, jakelu ja markkinointi, kulutus ja käyttö sekä tulkinta ja arvostus) eivät tunnista tai sanoita yhdelläkään esimerkillä museoiden roolia dynaamisena toimijana, joka kytkeytyy arvoketjun joka tasolle.

Edellä kuvattu vaikeus on saattanut syntyä siitä, että selonteossa on yhdistetty OKM:n vastuulle kuuluva kulttuuripolitiikka ja TEM:n vastuulle kuuluva elinkeinopolitiikka. Raportti kattaa sekä OKM:n vastuulla olevan taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön että TEM:n vastuulla olevan luovien alojen elinkeinopolitiikan sekä joissain kohdin aluetalouden ja matkailun näkökulmat.

Museot eivät määritelmällisesti ole TEM:n fokuksessa olevia luovien alojen toimijoita, sillä vaikka ne tekevät liiketoimintaa, niiden toiminta ei ole voittoa tuottavaa tai tavoittelevaa elinkeinotoimintaa. Yksittäiset näyttelyt voivat olla liiketoiminnallisesti voitollisia. Samoin museon talous voi kokonaisuutena olla voitollinen, mutta se ei ole mahdollista ilman julkista tai muuta perusrahoitusta, eikä voiton tavoittelu ole museon tarkoituksen mukaista toimintaa tai syy sen olemassaololle.

Museot ovat kuitenkin merkittäviä toimijoita luovan talouden systeemissä kokonaisuudessa. Ne ovat pysyviä rakenteita, jotka työllistävät taiteilijoita ja muita luovien alojen ammattilaisia sekä niihin kytkeytyviä toimijoita, kuten tapahtumateollisuutta.

Museoihin kohdistuu suuria julkisia rahoituseriä, ja niiden toiminnalle odotetaan saatavan vastinetta toiminnan vaikuttavuuden kautta. Kuntien kulttuurirahoituksessa museot ja näyttelytoiminta ovat kirjastojen jälkeen merkittävin rahoituksen saaja (188 miljoonaa euroa vuonna 2023). Valtio rahoittaa museota vuosittain lähes 120 miljoonalla eurolla. Museoiden omien tulojen osuus on viime vuosina kasvanut, ja toissa vuonna se oli lähes 70 miljoonaa euroa. Kulttuuripoliittisessa selonteossa jää avoimeksi ja pistemäisten toimenpiteiden varaan, kuinka vaikuttavaa museoiden toimintaa aiotaan kulttuuripolitiikalla tukea osana koko luovan talouden kehittämistä sekä osana aluetaloutta, kuntien elinvoimaa ja matkailua.

Myös taiteilijapolitiikkaa koskevissa kohdissa on syytä huomioida tarkemmin museoiden rooli visuaalisen taiteen merkittävänä rakenteena. Selonteko tuo sivuilla 16–17 esiin taiteilijoiden huolen arvotuksen puutteesta ja toiveen tuesta taiteen yhteisöille. Tässä yhteydessä on muistettava museot, jotka ovat ammattimaisia, pysyviä ja vakaita toimijoita. Museot ovat tärkeitä kuvataiteen kentän rakenteita, jotka parantavat taiteen saavutettavuutta ja tarjoavat tukea taiteilijayhteisöille alueilla. Museoilla on myös mahdollisuudet taiteilijoiden työllistämiseen, kunhan niiden resurssit sen sallivat. Tähän tulisi kiinnittää museota koskevassa lainsäädännössä, niiden resurssoinnissa ja museoiden ohjauksessa huomiota, jos asiantilaan halutaan muutosta. On vaikea nähdä, että yksin luovien alojen liiketoiminnallisten toimenpiteiden avulla voitaisiin taiteilijoiden asemaa parantaa kovin menestyksellisesti, sillä juuri museot ovat visuaalisen taiteen kentässä niitä ”jättejä”, jotka voivat valinnoillaan ja toiminnallaan nostaa taiteilijoita tunnettuuteen ja sitä kautta menestykseen.

Kulttuuripoliittinen tavoitetilä 2040-luvulla: Toimenpiteet tavoitteisiin pääsemiseksi

Museoliitto pelkää, että museoiden roolin liian kapea tarkastelu tekee tyhjiksi museoiden mahdollisuuden osallistua kulttuuripoliittisen selonteon sisältämiin kehittämistoimenpiteisiin. Esitämme seuraavat seikat huomioitavaksi toimeenpanon yhteydessä, jotta museoiden potentiaali pääsee laajasti yhteiskunnan käyttöön raportin toimeenpanon yhteydessä:

Toimenpide 1: Museoihin ei tule ainoastaan kohdistaa vaatimusta rahoituspohjan moninaistamisesta, vaan vastaavasti museoille tulee tarjota tukitoimia kyvykkyyden lisäämiseksi asiassa.

Toimenpide 2: Kulttuurialalla on myös vakinaisia työsuhteita. Museoiden kohdalla tulee nähdä niukan perusrahoituksen yhteys alan vaatimattomaan palkkatasoon, joka aiheuttaa jo nykyisellään vaikeutta rekrytoinnissa kasvukeskusten ulkopuolella. Toisekseen, museot ja niiden resurssit taiteilijoiden työllistävänä rakenteena tulee huomioida, kun toimeenpiteessä mainittua visuaalisten alojen taiteilijoiden korvaus- ja palkkiojärjestelmää kehitetään.

Toimenpide 3: Uusi kulttuuri- ja luovien alojen toimielin on tarpeellinen varmistus sille, että kulttuuripoliittinen selonteko jalkautuu muutoinkin kuin nyt jo käynnissä olevassa kasvustrategiatyössä, jonka ulkopuolelle museot jätetty. Toimenpide tunnistaa suuret kaupungit, jotka ovat myös merkittäviä museoiden ylläpitäjiä. Nykyisessä sanoituksessa toimielimen ulkopuolelle ovat kuitenkin jäämässä mm. yksityiset museota ylläpitävät säätiöt, jotka tekevät merkittävää ja kunnianhimoista kulttuurityötä Suomessa (esim. Amos Rex Helsingissä ja Serlachius Mäntässä), ja jotka vauhdittavat myös talouden kasvua mm. kulttuurimatkailun saralla. Museoliitto on jo aiemmassa lausunnossaan toivonut edustusta toimielimeen ja esittää uudelleen saman toiveen

painokkaasti, jotta museot tulisivat huomioitua selonteon toimeenpanon kokonaisuudessa.

Toimenpie 4: Toimenpide ei tunnista museoita keskeisenä toimijajoukkona. Vaikka museoalalla on paikoin merkittävää liiketoimintaa, toimenpiteen sanoitus vaikuttaa vieraalta selonteolle, jonka fokus on kulttuuripolitiikassa talouspolitiikan sijaan.

Toimenpide 5: Kiitämme viidennen toimenpiteen mainintaa kulttuuriperintöalan ja matkailun sekä yritysten tki-toiminnan arvoverkosta ja niiden kehittämisestä sekä vahvistamisesta.

Toimenpide 7: Pyrkimykset vahvistaa kulttuuri- ja luovien alojen julkista rahoitusta ja rakenteita sekä lisätä rahoituksen ennakoitavuutta ovat olennaisia, jotta kulttuuriala pystyy voimistumaan ja kasvamaan. Muistutamme, että kulttuurimatkailu tarvitsee muitakin investointeja kuin selvityksen matkailumaksun keräämisestä.

Toimenpide 8: Museot tulee huomioida osana maabrändityötä ja matkailun kehittämistä. Valtiovierailuja ei tarvitse ajoittaa ainoastaan tapahtumien yhteyteen, jos Suomen 152 ammatillisesti hoidettua museota huomioidaan syvällisemmin osana maabrändityötä. Tässäkin kohtaa raportti fokusoi liikaa ns. luoviin aloihin, muistamatta museoita. Museoiden yli 8 miljoonaa vuotuista käyntiä osoittavat, että Suomen museot tarjoavat kiinnostavaa katsottavaa halki Suomen ja läpi vuoden. Hyvä esimerkki on Tanskan kuningasparin taannoinen valtiovierailu, jonka ohjelmaan kuului käynti EMMAssa Espoossa.

Museoliitolle tärkeintä on varmistaa, että museot tulevat kuulluiksi ja huomioituiksi kulttuuripolitiikan kokonaisuudessa. Paikka uudessa kulttuuri- ja luovien alojen toimielimessä varmistaa, että museoiden vaikuttava toiminta hyödyttää eri politiikan ja yhteiskunnan sektoreita.

Petra Havu
toimitusjohtaja
Suomen museoliitto ry.